

*В. Г. Горник,
к. держ. упр., доцент,
Чернігівський державний технологічний університет*

ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Обґрунтовано основні засади грошово-кредитної політики. Оцінено можливі зміни у зовнішній та внутрішній політиці, в зовнішньо-економічній ситуації, що можуть мати відчутний вплив на грошово-кредитну сферу.

Basic bases of monetary policy are grounded. The possible changes are appraised in a domestic policy foreign and, in an external economic situation, that can have a perceptible influence on a money credit sphere.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, завдання, засади, регулювання, систематичний контроль, формування.

ВСТУП

Політика у сфері грошового обігу та кредиту має велике значення для кожної країни, оскільки шляхом регулювання пропозиції грошей вона спрямована на забезпечення ефективного функціонування економіки і її ключовими цілями є цінова стабільність, стабільність обмінного курсу, зростання економіки, забезпечення зайнятості, збалансування платіжного балансу, зростання добробуту населення тощо.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Світову економіку нового тисячоліття характеризують жорсткою конкуренцією, яка набуває глобального характеру. Багато вчених звертають увагу на різноманітні аспекти процесів глобалізації. Зокрема, глибокі теоретичні дослідження у сфері глобалізації були проведені під керівництвом і за участю члена кореспондента НАН України О.Г. Білоуса. Специфіку процесів глобалізації в умовах трансформаційного розвитку української економіки і проблем ефективної інтеграції України

до світової економіки розглянуто у працях вітчизняних авторів В. Будкіна, І. Бурковського, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Кредісова, Д. Лук'яненка, В. Новицького, А. Румянцева, А. Філіпченка, О. Шниркова та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— обґрунтувати основні засади грошово-кредитної політики;
— оцінити можливі зміни у зовнішній та внутрішній політиці, в зовнішньоекономічній ситуації, що можуть мати відчутний вплив на грошово-кредитну сферу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Грошово-кредитна політика є основною складовою системи загальнодержавної економічної політики, її роль у розвитку економічних процесів дуже важлива. Грошово-кредитна політика базується на прогностичній економічній та фінансовій політиці. На підставі прогностичних макроекономічних показників, Закону України "Про Державний бюджет України" на відповідний період Національний банк України розробляє Основні засади грошово-

кредитної політики на відповідний рік.

Механізм грошово-кредитної політики в Україні остаточно сформувався в інституційному аспекті з прийняттям у 1999 р. Закону "Про Національний банк України". Цим законом у системі НБУ створено окрему самостійну структуру — Раду НБУ, яка є одним з двох керівних органів центрального банку (Рада та Правління) і призначена, насамперед, для визначення та формування грошово-кредитної політики. Зокрема, у ст. 9 цього Закону сформульовані такі повноваження Ради у сфері грошово-кредитної політики:

- розроблення Основних засад грошово-кредитної політики;
- здійснення контролю за виконанням Основних засад грошово-кредитної політики;
- надання рекомендацій Правлінню НБУ стосовно внесення змін у певні напрями діяльності НБУ з метою успішного виконання Основних засад грошово-кредитної політики;
- застосування відкладального вето щодо окремих рішень Правління НБУ, виконання яких може суперечити Основним засадам грошово-кредитної політики;
- внесення рекомендацій Кабінету Міністрів України щодо поліпшення впливу на стан грошово-кредитної сфери через його податкову політику і політику державних заощаджень.

Якщо враховувати, що цим же Законом (ст. 14) на Правління НБУ покладено функцію забезпечення реалізації грошово-кредитної політики згідно з її Основними засадами, то стає зрозумілим, що визначальна роль щодо формування грошово-кредитної політики належить Раді НБУ. А оскільки Рада НБУ формується окремо від Правління НБУ, на дещо інших засадах, і безпосередньо не підпорядковується ні Голові НБУ, ні його Правлінню, то виникає певний дуалізм у нормативно-організаційному забезпеченні грошово-кредитної політики в Україні, що може негативно впливати на її ефективність.

Грошово-кредитна політика в Україні в різні періоди розвитку її економіки здійснювалась адекватно до тих процесів, які відбувалися в сферах макроекономіки, фінансової і структурної реформ. Вона сприяла економічному зростанню, зупиненню галопуючої інфляції, а також спрямовувалася на забезпечення стабільності національної валюти [2, с. 106].

Єдиним нормативним документом, який регламентує параметри грошово-кредитної політики в країні, є Основні засади грошово-кредитної політики. Його розробляє і затверджує Рада НБУ на кожний наступний рік до 15 вересня поточ-

ного року, після чого вносить в порядку інформування Верховній Раді та надає Правлінню НБУ для визначення і проведення грошово-кредитної політики.

Основні засади грошово-кредитної політики розробляються на підставі показників прогнозів економічного і соціального розвитку України, проектів зведеного та державного бюджетів України на плановий рік, аналізу очікуваних результатів монетарної політики за рік, що передуює прогнозованому. Зазначені показники НБУ одержує від Мінекономіки та Мінфіну своєчасно, в узгодженні з Кабінетом Міністрів строки [4, с. 66].

Велике значення для розроблення Основних засад має також аналіз та оцінювання економічного і соціального розвитку країни за минулий та поточний роки, стану розвитку основних секторів економіки (нефінансових підприємств, домашніх господарств, державних фінансів, фінансового сектору), стану грошового ринку, включно з валютним, динаміки розвитку основних монетарних показників та використання окремих монетарних інструментів.

Усі прогнози, розрахунки та аналітичні матеріали, необхідні для складання Основних засад, розробляють і подають Раді НБУ відповідні структурні підрозділи НБУ. Зокрема, Департамент економічного аналізу, досліджень і прогнозування та Економічний департамент розробляють матеріали з аналізу економічного і соціального розвитку України за попередні роки та перспектив на прогнозний рік. Департамент монетарної політики розробляє аналітичні матеріали та пропозиції щодо основних параметрів грошово-кредитної політики, стану грошового ринку, механізмів та інструментів грошово-кредитного регулювання на прогнозний рік. Департамент валютного регулювання розробляє аналітичні матеріали та пропозиції щодо стану валютного ринку і перспектив валютно-курсової політики. Аналогічні матеріали щодо готівкового обігу розробляє і подає Раді НБУ Департамент готівково-грошового обігу. У разі необхідності можуть залучатися до цієї роботи й інші підрозділи НБУ.

На основі одержаних матеріалів від підрозділів НБУ та власних прогнозних і аналітичних розрахунків фахівці Ради НБУ складають проект Основних засад грошово-кредитної політики на відповідний рік. У ньому передбачаються такі напрями [6, с. 8]:

— огляд макроекономічної та фінансово-бюджетної ситуації в країні за попередній та поточний роки з оцінкою основних економічних та соціальних проблем, що мали вирішальний вплив на грошово-кре-

дитну сферу, у тому числі на перспективу;

— оцінювання можливих змін у зовнішній та внутрішній політиці, в зовнішньоекономічній ситуації, що можуть мати відчутний вплив на економіку та грошово-кредитну сферу в прогнозованому році;

— параметри за основними показниками грошово-кредитної політики на плановий рік та прогноз на три наступні роки (індекс споживчих цін, монетарна база, грошова маса, обмінний курс гривні до долара США);

— визначення кінцевої та проміжних цілей грошово-кредитної політики на плановий рік та майбутній період.

Одночасно з розробленням Радою НБУ проекту Основних засад і на основі його показників Правління НБУ розраховує прогнозні значення індикаторів грошово-кредитної політики на майбутній рік. При визначенні цих індикаторів проводиться додаткова перевірка реальності параметрів основних показників грошово-кредитної політики, і на цій підставі можуть вноситися зміни в проект Основних засад, розроблених Радою НБУ. Такий порядок відкриває можливість дещо підвищити роль Правління НБУ у формуванні Основних засад грошово-кредитної політики. Тим більше, що подані Правлінням НБУ індикатори Рада банку не затверджує, а бере до відома і включає в Основні засади як додаток.

Після затвердження Радою НБУ Основні засади грошово-кредитної політики публікуються у "Віснику Національного банку", з тим щоб довести наміри центрального банку в монетарній політиці до відома всіх суб'єктів грошово-кредитного та валютного ринків [5, с. 106].

Важливу роль у реалізації грошово-кредитної політики відіграє систематичний контроль за виконанням затверджених параметрів показників та індикаторів Основних засад. Такий контроль здійснює Рада НБУ на основі звітних матеріалів з виконання всіх показників та індикаторів, які щоквартально подає їй Правління НБУ. За результатами аналізу цих матеріалів Рада НБУ може вносити зміни або доповнення до Основних засад та приймати інформаційні повідомлення (заяви) для інформування органів влади і громадськості про стан справ у монетарній сфері.

Ефективність монетарної політики в Україні залишається недостатньою, що проявляється в істотних відхиленнях фактичних параметрів монетарних показників від запланованих в Основних засадах грошово-кредитної політики.

Виникають проблеми і з загальним визнанням (експліцитністю) монетарних цілей. В Основних засадах

ніде не вказується, що затвержені монетарні завдання є загальнодержавними, виконанню яких повинні підпорядковувати свої зусилля всі гілки влади, у тому числі уряд. Тому на практиці мали місце випадки, коли уряд під час розроблення державного бюджету використовував не той рівень інфляції, який був затверджений в Основних засадах грошово-кредитної політики. Зі свого боку НБУ в Основних засадах нічого не зазначає щодо ув'язки монетарних цілей з загальноекономічними цілями, зокрема зі зростанням виробництва та зайнятості, за досягнення яких відповідальність несе уряд. Така невизначеність і суперечливість знижує роль грошово-кредитної політики взагалі та Основних засад як її нормативно-правової основи.

Тому подальше вдосконалення методології та практики визначення та формування грошово-кредитної політики в Україні є надзвичайно актуальним і складним завданням і буде залишатися такою ще тривалий час.

На даний час в Україні продовжує діяти різноплановий монетарний устрій (визначається декілька цілей проведення грошово-кредитної політики, які пов'язані з рівнем обмінного курсу, рівнем інфляції, обсягами окремих монетарних агрегатів). Реалізація грошово-кредитної політики забезпечується змішаним методом (частково з використанням ринкових інструментів, частково — адміністративних) [3, с. 70].

Побудова майбутньої стратегії грошово-кредитної політики України повинна базуватися на адекватній оцінці стану економіки, її об'єктивних тенденцій, ступенях розвитку банківської системи, фондового ринку, інституційного забезпечення монетарної політики, розвинутості її інструментів, характеру взаємозв'язків макроекономічних і монетарних параметрів тощо. Слід також враховувати чинне законодавство і не намагатися його змінити лише з метою ефективного запровадження стратегії, оскільки практика свідчить, що в умовах України законодавчі зміни — це дуже складний, занадто політизований, довготривалий процес, наслідки якого можуть суттєво відрізнятись від початкових намірів. З світового досвіду відомо, що існує можливість врегулювання всіх питань, пов'язаних із монетарною стратегією, на рівні нормативно-правових актів і неформальних угод. Тому у майбутньому Національному банку та уряду України слід частіше звертатися саме до цих методів [1, с. 186].

Враховуючи специфіку України

щодо розподілу повноважень у сфері грошової влади, в процесі розроблення грошово-кредитних стратегій необхідна тісна взаємодія уряду і Національного банку України, а якщо точніше — взаємодія Ради та Правління НБУ, Кабінету Міністрів, Міністерства економіки та Міністерства фінансів України.

Майбутня монетарна стратегія має сприяти підвищенню рівня довіри до національної грошової одиниці, інститутів її забезпечення, створити умови для довгострокової стабільності. Важливою передумовою її ефективного реалізації є незалежність Національного банку. НБУ у процесі взаємодії з іншими органами монетарної влади, політичними силами і суспільством мусить знову і знову доводити спроможність приймати професійні рішення, що відповідають завданням підтримання стабільності грошової одиниці незалежно від впливу політичних сил, вчасно і кваліфіковано справлятися з дедалі складнішими і відповідальнішими завданнями, що є однією із заповорок і передумов стабільного розвитку фінансової сфери та економіки. Також займатися створенням достатньої наукової бази для вироблення і проведення монетарної політики, оволодіти всіма досягненнями у відповідній сфері світової науки і практики, здійснювати підготовку наукових кадрів, здатних провадити власні дослідження з урахуванням умов України, створювати центри, спроможні координувати в масштабах суспільства цю роботу, створити надійну систему комунікації Національного банку з громадськістю, підвищувати рівень монетарних знань журналістів, широких верств населення, змістовий рівень фахових і науково-популярних публікацій, формувати навички зваженого і відповідального підходу політиків до виголошення різного роду заяв стосовно монетарної сфери та інше.

Формування ефективної монетарної стратегії потребує також усунення суперечностей стосовно інтерпретації пріоритетної цілі Національного банку Радою НБУ в щорічних "Основних засадах грошово-кредитної політики" та статусу кількісних прогнозних змінних, які у них наводяться. Складаючи план на майбутнє слід враховувати специфіку взаємозв'язку макроекономічних і монетарних параметрів, притаманну економіці на даному етапі її розвитку, пам'ятати, що розвиток економіки органічно пов'язаний із певним рівнем інфляції, поєднувати підтримання динамічного розвитку і структурної перебудови економіки з підвищенням життєвого рівня і добробуту населення.

Проводити заходи щодо забезпечення стабільності гривні як монетарної передумови і фактора економічного зростання на інвестиційно-інноваційній основі з урахуванням можливих коливань зовнішньої та внутрішньої кон'юнктури і змін в інституційному середовищі, тому що стабільність грошової одиниці включає (як свої складові) внутрішню і зовнішню стабільність, яка відображається у динаміці інфляції та обмінного курсу.

Головним орієнтиром грошово-кредитної політики, що відображає рівень і тенденції стабільності грошової одиниці, є індекс споживчих цін. Регулювання обмінного курсу потрібно спрямовувати на підтримання цінової і фінансової стабільності, а показники монетарної бази і грошової маси використовувати як проміжний орієнтир для вирішення поточних завдань монетарного забезпечення макроекономічної рівноваги, а також досягати довгострокових соціальних, структурних та інституційних цілей.

Протягом найближчих років НБУ ще не може відмовитися від певного контролю за обмінним курсом як важливим орієнтиром для населення та суб'єктів господарювання, а також зважаючи на його значну роль у підтриманні макроекономічної рівноваги і стабільності. Однак удосконалення системи валютного регулювання повинно здійснюватися в напрямі поступового послаблення керованості валютного ринку та його подальшої лібералізації забезпечення більшої гнучкості обмінного курсу, можливого розширення діапазону його середньорічних значень із подальшою відмовою від встановлення такого діапазону.

Безумовно, для згладжування сезонних коливань і шоків необхідно використовувати інтервенції на міжбанківському валютному ринку. Водночас потрібно створювати умови для і розвитку інструментів хеджування валютних ризиків, забезпечити прогнозовану динаміку обмінного курсу залежно від стану платіжного балансу та уникнути його значних коливань. Як важливий індикатор курсової політики доцільно використовувати динаміку реального ефективного обмінного курсу гривні. В цьому контексті має бути визначена і роль валютних резервів як інструменту забезпечення виконання стратегічних завдань при збереженні їх достатнього (за міжнародними критеріями) рівня.

Формулювання цілі підтримання стабільності грошової одиниці як умови фінансової рівноваги та економічного зростання на інвестиційно-інноваційній основі віддзеркалює особливості макроекономічних

умов 2009 р. Грошово-кредитна політика у 2009 році проводилася за складних умов економічної та фінансової кризи і спрямовувалася на виконання основної функції Національного банку України — забезпечення стабільності грошової одиниці.

ВИСНОВКИ

Таким чином, відповідно до змін у макроекономічному та політичному середовищі розвиток грошово-кредитного ринку протягом 2009 р. мав суттєві відмінності. Погіршення економічної ситуації, пік якого прийшовся на I квартал 2009 року, на грошово-кредитному ринку знаходило відображення у продовженні впливу коштів з банків, зниженні ліквідності банківської системи, дефіциті іноземної валюти та ін. Натомість покращення показників розвитку реального сектора економіки, платіжного балансу та скасування законодавчих обмежень у проведенні грошово-кредитної політики, починаючи з II кварталу, сприяли покращенню ситуації. Ще одним вагомим фактором, який позитивно вплинув на ситуацію у фінансовій сфері, було отримання ефекту від стабілізаційних заходів, ужитих Національним банком України та продовження співробітництва з МВФ в рамках програми "Стенд-бай".

Література:

1. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: монографія: У 2 т. — Д.Г. Лук'яненко, А.М.Поручник, А.Л. Антонюк та ін. За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М.Поручника. — К.: КНЕУ, 2006. — 816 с.
2. Управління ефективністю бізнеса: Концепція Business Performance Management / Е.Ю. Духонин, Д.В. Исаев, Е.А. Мостовой и др.; под ред. Г.В. Генса. — М.: Альпина Бізнес Букс, 2009. — 269 с.
3. Фасхiev X. Модель управління конкурентоспроможністю підприємства / X. Фасхiev // Проблеми теорії і практики управління. — 2008. — № 2. — С. 69—80.
4. Хохлов М. Глобалізація економіки в ракурсі еволюції відносин власності // Економіка України. 2009. — № 2. — С. 65—73.
5. Швиданенко О.А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. — К.: КНЕУ, 2007 — 312 с.
6. Шевчук В.О. Відкритість трансформаційних економік для зовнішньої торгівлі: емпіричні оцінки / В.О. Шевчук // Зовнішня торгівля: право і економіка. — 2009. — № 1. — С. 6—11.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2010 р.